

18 Numaralı Sivas Şer'iyeye Siciline Göre Sivas'ta Aile Hayatı (1885-1886)

The Be Family Life in Sivas According to the Sivas Sharia Register No. 18 (1885-1886 Years)

Mevlude AKTAŞ¹, Buket ÇELİK²

1. Uzman, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mevlude.aktas@kultur.gov.tr.

2. Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, buket.celik@cumhuriyet.edu.tr.

Araştırma Makalesi Research Article

10.5281/
zenodo.14567851

Geliş/Received: 14.11.2024

Kabul/Accepted: 28.12.2024

Yayım/Published: 30.12.2024

buranadergisi.com

Öz

Aile, toplum içerisindeki bireylerin oluşturduğu en küçük sosyal birimdir ve tarihi süreçler içerisinde sürekli değişim ve gelişim göstermiştir. Aile kurumu değerlerin, gelenek ve göreneklerin nesilden nesile aktarılmasını sağlayarak, sosyal yaşamı düzenlemiştir. Ailelerin oluşmasında bölgesel faktörlerin etkisi büyüktür. Aile yapıları her toplumun dinî değerleri, gelenek ve görenekleri içerisinde şekillenmiştir. İslam hukukunu temel alan Osmanlı Devleti, aile kurumuna büyük önem vermiştir. Osmanlı toplum yapısı içerisinde de tek tip aile yoktur. Osmanlı aile yapıları, ailelerin yaşadığı coğrafyaya, mahallelere hatta köylere göre farklılıklar göstermiştir. Aile kurmak için atılan en önemli adım olan nikâhdır. Osmanlı Devleti nikâhların kadınlar huzurunda kayıt altına alınmasına dikkat etmiştir. Kadınların verdiği kararların kayıt altına alınması şehir tarihine dair mahalli bilgileri kapsamı açısından değerlidir. Biz de bu çalışmamızda son Dönem Osmanlı Devleti'nin aile yapısını incelemeye çalıştık. Çalışmamızın, ana kaynağını 1885/1886 yıllarını kapsayan 18 Numaralı Sivas Şer'iyeye Sicilindeki (1-44 sayfalar) belgeler oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı belgelerde yer alan hüccetleri tasnif ederek, Osmanlı toplumunun aile yapısını anlamaktır. Çalışmamızın merkezi, tarihsel süreçte birçok medeniyetin ve devletin yerleşim yerlerinden biri olan Sivas şehri olmuştur. Ailenin temel öğeleri, mahalle, ev, yaşanan mekânlar, evlenme, boşanma, çocuk sayısı, mihr, nafaka, vasi tayinleri gibi birçok konu başlıklar altında incelenerek genel bir değerlendirme yapılmıştır. Sonuç olarak incelenen dönemde, Sivas ailesi örneğinden Osmanlı aile yapısı ortaya konulabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sivas, Evlilik, Aile Hukuku, Osmanlı Ailesi, Şer'iyeye Sicili

Abstract

The family is the smallest social unit formed by individuals in society and has shown continuous change and development in historical processes. The family institution has organized social life by ensuring the transfer of values, traditions and customs from generation to generation. Based on Islamic law, the Ottoman Empire attached great importance to the institution of the family. Marriage is the most important step taken to establish a family. In the Ottoman Empire, care was taken to record marriages in the presence of kadıs. The recording of the decisions made by the kadıs is valuable in terms of covering local information about the history of the city. In this study, we have tried to examine the family structure of the late Ottoman Empire. The main source of our study is the documents in the Sivas Shar'iyeye Registry No. 18 (pages 1-44) covering the years 1885/1886. The aim of the study is to understand the family structure of Ottoman society by classifying the offences in the documents. The center of our study is the city of Sivas, one of the settlements of many civilizations and states in the historical process. A general evaluation was made by examining many issues such as the basic elements of the family, neighborhood, house, living spaces, marriage, divorce, number of children, mahr, alimony, and guardianship appointments. As a result, the Ottoman family structure could be revealed from the example of Sivas family in the period examined.

Keywords: Sivas, Marriage, Family Law, Ottoman Family, Sharia Registry

Giriş

Osmanlı Devleti, kendisinden önceki Türk-İslam Devletlerinde olduğu gibi şeriat yanında kanun ve örf'e dayalı bir hukuk sistemini esas almıştır (İnalçık, 1958, s. 102). Devlet, sosyal ve iktisadi yapısının temelini oluşturan şer'i hukukun yanında bazı durumlarda örfi hukuk kurallarını uygulamıştır (Ertuğ, 2015, s. 78). Örfi hukuk, Osmanlı Devleti'nde padişahın siyasi otoritesine dayanarak çıkardığı kanunları içermektedir. Bu durum bir takım adet ve geleneklerin kanunlaşarak örfi hukukun içerisinde yer almasını sağlamıştır. Şer'i hukuk ise genellikle aile, miras gibi özel hukuk alanlarını düzenlemiştir. Böylece Osmanlı Devleti 'şer'i' ve 'örfü' bir arada uygulayarak hukuki bir yapı oluşturmuştur (Akyol, 1999, s. 149). Devlet, şer'i ve örfi yargıdan sorumlu olan kadıları atayarak kadıları, mülki ve idari amir olarak görevlendirmiştir (İslamoğlu, 2019, s. 70). Merkeze ve kazalara atadığı kadılar ile şer'i mahkemeler kurmuştur. Mahkemelerde her türlü kaydı deftere geçiren kadılar, şer'iyye sicil defterleri oluşturmuşlardır (Akgündüz, 1988, s. 17-18). Aslında bir nevi noter vazifesi gören kadılar, gördüğü davaları defterlere kaydetmişlerdir (Ertuğ, 2015, s. 79). Bu yüzden Şer'iyye sicilleri sosyal ve yerel tarih çalışmalarında önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır (Uğur, 2010, s. 8).

Sivas Şehri aile yapısını konu alan çalışmamızın ana kaynağı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilen 18 numaralı Sivas Şer'iyye Sicil defterinin 1-44. sayfaları içerisindeki mahkeme kayıtlarıdır. İncelenen sayfalarda yaklaşık 180 hükmün 90'ı miras konulu vekalet hüccetidir. Yine alacak, satış, vakfiye, mihr, mülk, nikâh, kiralama, nafaka, kefil olma, vasi tayini, işletme hakkı, borç, boşanma konuları da sicil içerisinde yer almaktadır. Sicildeki hükümlere göre Sivas şehrinde evlenme, boşanma, mihr ve nafaka, çocuk sayısı, mirasçılar, isimler, mahalleler, kullanılan lakaplar ve eşyalar, yaşanan mekânlar tespit edilmiştir. Öncelikle 18 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicilinde (1-44. sayfalar) adı geçen mahallelere, ailelerin yaşadığı evlere ve kullandıkları eşyalara dair kısa bir değerlendirmede bulunacağız.

Mahalle, Osmanlı şehrinde birbirini tanıyan, birbirinin davranışlarından sorumlu olan kişilerin, sosyal dayanışma içerisinde birlikte yaşadığı şehrin en küçük idari birimidir (Demirel, 2006, s. 22). Mahalle, aynı mescitte ibadet eden insan topluluğudur (Ergenç ve İnalçık, 1984, s. 69). Aynı zamanda mahalleler, toplumun etnik, dinî ve hukuki birliktelik içerisinde sorumluluklarını yerine getirdiği ve asayişin sağlandığı görevli birimi ifade eder (Düzbakar, 2003, s. 97). 18 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicilindeki (1-44. sayfalar), Sivas şehri mahallelerine baktığımızda, 63 mahalle kaydına rastlamaktayız. Söz konusu mahallerde müslüman ve gayrimüslimler 13 mahallede (Akdeğirmen, Alibaba, Cami-i Kebir, Demircilerardı, Ece, Hoca İmam, Kayserikapı, Küçük Minare, Şah Hüseyin, Örtülüpınar, Sarı Şeyh, Uryan-ı Müslim) beraber oturmaktadırlar. Aynı mahallede oturan müslim ve gayrimüslimlerin bazılarının evleri yan yanadır. Örneğin bir kayıta, Sivas'ta Keçi Bula Mahallesi'nde oturan Tat Ömer oğlu Hasan Baba ile yine aynı mahallede oturan Ermeni milletinden Danyal'ın ve Derviş Osman Baba'nın evleri yan yanadır (SSS 18, 1a/3). Müslüman ve gayrimüslimlerin bazı mahallerde yoğun olduğu da görülmektedir. Mesela, Baldır Pazar (SSS, 18, 3b/3, 6a/1, 6a/2, 7a/1), Üryan-ı Zimmi (SSS, 18, 4b/2, 4b/3), Demircilerardı (SSS, 18, 3b/3, 15b/3, 16b/3, 17b/3, 42b/3) Köhne Civan (SSS, 18, 25b/1), mahallelerin de gayrimüslimlerin isimleri sıklıkla geçmektedir. Yan yana veya ayrı mahallelerde oturan müslüm ve gayrimüslim aileler arasında mülk alış-satışları da yaşanmıştır (SSS, 18, 37a/2). Sivas'ta Sarı Şeyh Mahallesi'nde oturan Vehhab Efendi-zâde Hayreddin Efendi, Ali Baba Mahallesi'nde oturan Ermeni milletinden Melkon şahitliğinde, Küçük Sarı Şeyh Mahallesi'ndeki evini, bahçesini, Pınar Mahallesi ahâlisinden Eşbab oğlu Artin'e satmıştır. Aynı zamanda bu durum birbirleri arasında komşuluk ilişkilerinin de iyi olduğunu göstermektedir. Yine kayıtlarda müslim ve gayrimüslim aileler, mahkemelerde birbirlerine vekil olmuşlardır (SSS, 18, 26B/1, 33b/2).

Ailelerin yaşadıkları evlere gelince, köklü bir geleneğe dayanan Türk konut tipi coğrafi, sosyal, ekonomik ve kültürel etmenlere göre değişkenlik göstermektedir. İslam toplumunda ailelerin yaşadığı mekanlar içe kapanık olacak şekilde, gizlilik ve temizlik esaslı değerler üzerine inşa edilmiştir. Aktaş'ın ifadesiyle "anasır-ı erbaa" olarak kabul edilen ve her evde bulunması gereken duvar, pencere, çatı ve kapı, Türk evlerinin mahremiyetini koruyacak şekilde inşa edilmiştir (2023, s. 1212). Evler, yüksek duvarlarla kaplanarak dış dünyadan ayrılmıştır. Genellikle tek katlı olan evlerin zemin katında kadınların günlük ihtiyaçlarını yaptığı bahçe, samanlık, depo, kiler, fırın gibi bölümler yer almaktadır. İki katlı evlerde, üst kat daha çok dinlenme ve misafir ağırlama alanıdır. Oda sayıları ise ailenin yapısı ve ekonomik durumuna göre oluşmuştur (Ödeken vd., 1974, s. 419). 18 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicil kayıtlarında hane, olarak geçen evler odalardan meydana gelmektedir. Alt katta bulunan bahçe ve müstemilat kısmında ihtiyaçların karşılandığı veya hazırlıkların yapıldığı çeşme, ahır, anbar, fırın, kiler, samanlık vardır. Sofa, geniş bir alan etrafında odaların birleştiği ortak alandır. Bu dönemde yaşayan bir ailenin evine baktığımızda 'Sivas'ta Billur Mahallesi'nde

vefat eden kardeşlerden Hacı Abdi Efendi'nin evi, bahçe, kış evi (muhtemelen kışın aile bireylerinin daha çok vakit geçirdiği mekân) bir oda, bir fırın damı ile fevkânî (üst kat) iki oda, tahtı matbah (mutfak), odunluk, bir tahtânî (alt kat) oda ve yine selâmlık ile avlulardan meydana gelmektedir (SŞS, 18, 21/1). Evler, dini etkenlerin ön planda olduğu haremlik selâmlık olarak bölümlere ayrılmıştır.

Konuya ilişkin bir hüküm de evin bölümlerini veya etrafındaki mekanların nelerden meydana geldiğini, ev halkının işlerini ve ihtiyaçlarını nerelerde yaptıklarını görmekteyiz. Bunlar; fevkânî oda, bir kahve ocağı, bir sofa, bir divân-hâne, tahtânî berber odası, bir evlik, kömürlük, bir kiler, bir ahır, bir fırın evi, bir havlu ve müstemilattır (SŞS, 18, 23b/1). Fevkânî odalar, üst kattaki odalar için tahtânî odalar alt kattaki bölümler için söylenmiştir (Uçar, 2021, s. 50). Ayrıca evlerin yanında şehir hayatının mekânlarından biri olan konak isimleri de zikredilmiştir. Konakta oturan kişilerin, maddi durumları iyi, ekonomik seviyesi yüksek kişiler olması muhtemeldir. Bunlardan Karakule-zâde Abdülbâki Efendi'nin yaşadığı konak (SŞS, 18, 3a/1), Süleyman Bey Konağı (SŞS, 18, 4a/1) Sivas'ta Hoca İmam Mahallesinde yaşayan Hafız Efendi-zâde Abdulvehham Efendi'nin konağı (SŞS, 18, 5a/3) ve Bedri Bey Efendi'nin Oğlan Çavuş Mahallesinde yaşadığı konağı örnek olarak gösterilebilir (SŞS, 18, 31b/1).

Ailelerin kullandığı eşyalara baktığımızda ise belgelerin pek azında eşya isimleri kayıtlara yansımıştır. Ailelerin ekonomik durumlarını yansıtacak değerlerde eşya söz konusu olmamıştır. Belgelerde aile fertlerinin, ziynet eşyası olarak altın, saat, inci, yüzük, kâime kemer, çift elmaslı zer kol bağı; ev sergisi olarak ise kullanılan el işleri, ip çanta, işleme çuka, nimten (mintan) yani kollu yelek gömlek, entari, ışık ve Gürünkâri şâl, evani (kapkacak) ve hamamda kullanılan hamam takımları gibi eşyaların isimleri geçmektedir.

18 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicilinde yer alan miras davalarının içerikleri analiz edilerek, sicildeki hükümler ışığında Osmanlı aile yapısı ve sosyal hayatına dair aşağıda bahsedeceğimiz bilgilere de ulaşılmıştır.

1. Nişan

Osmanlı toplumunda uygulanan Nişan geleneği, evliliğe aday olmaktır. Şer'iyye Sicillerinde 'namzetlik' şeklinde ifade edilen nişanlanma evlilik vaadidir. Nişan, kişilere evlenme mecburiyeti kılmaz. Bu bağın hukukî bir yaptırımını olmamakla birlikte kişilerin nişanı bozma hakkı da vardır. Bu süreçte bireyler birbirini tanımaktadır. Eğer taraflar arasında anlaşmazlık çıkarsa bu olay mahkeme kayıtlarına geçer (Karaslan, 2015, s. 190). Araştırmamızın kaynağı olan sicilde nişanlanma ile ilgili bir kayda rastlanmamıştır.

2. Nikâh

İslam Hukukuna göre evlenme, bir erkek ve bir kadının beraberliği sonucu hayat ortaklığını meydana getiren nikâh aktidir. Bu akdin geçerli olabilmesi için nikâhın, imam veya kadı gibi kişiler tarafından kıyılmasına ve şahitler huzurunda yapılmasına dikkat edilmiştir. Böylece nikâhın dini ve hukukî hükümleri iyi bilen itibarlı kişiler eliyle kıyılması evlilik kurumuna resmi nitelik kazandırmıştır. Osmanlı Devleti de evlilik kurumunu, İslam hukukuna uygun şekilde devam ettirmiştir. Tanzimattan sonra aile hukukunda bazı değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişiklikler, Hanefi mezhebine göre fıkıh ve fetva kitaplarındaki şer'i hükümlere aykırı olmayan hukukî düzenlemeler kapsamında olmuştur (Kama, 2013, s. 190). Bunlar aile, miras, borçlar ve ceza hukuku konularında düzenlemeleri içermektedir. 1298 ve 1330 tarihli sicilli nüfus kanunlarında, Abdülmecit döneminde evlenme çağına gelmiş kız, dul ve boşanmış kadınların, 30 yaşına gelmeden de velilerin izni olmadan evlenebilmesi kabul edilmiştir. Yine Müslümanların nikâhları şer'i hakimler ve naibler, gayrimüslimlerin nikâhları ise ruhani reisleri tarafından kıyılmıştır. Bunlara ait nikâh akidleri mühürlenip tasdik edildikten sonra ilmühaberi nüfus memurlarına iki ay içerisinde verilmesi şart koşulmuştur. 1871 tarihinden sonra şer'iyye mahkemelerinin yanında Nizamiye mahkemeleri adı altında yeni mahkemeler kurulması İslam hukukunu temel alan aile hukukunu da etkilemiştir (Ünal, 1977, s. 206-207).

Osmanlı ailesi, çok eşli bir düzene sahip değildir. Çok eşlilik toplumsal olarak hoş karşılanmayan bir durumdur (Ortaylı, 2023, s. 117). Kayıtlarda ailelerin nikâh durumlarına baktığımızda, Sivas şehrinde genel olarak tek eşli aile yapısı egemendir. Tabii ki çok eşli ailelere de rastlanılmıştır. İkinci evliliklerin ilk eşin ölümü sebebiyle gerçekleştirildiği düşünülmektedir (SŞS, 18, 2b/3, 5b/1, 4a1, 2b/3, 9b/1, 9b/2, 11a/3, 12a/2, 12b/2, 17a/2, 17a/2, 17a/3, 22b/2, 29b/1, 36b/3, 43b/2, 38b/4, 40a/2). Bunların yanında muhtemelen ikinci evlilikler, kadının iş gücünden faydalanabilmek veya çocuk sahibi olabilmek için yapılmıştır. Birden fazla eşi olan evliliklere belgelerden örnek verecek olursak, Yüzbaşı Sadık Ağa'nın veraseti eşi Züleyha'ya ve Züleyha Hatun'dan olan oğlu Mahmud ve Hasan Efendiler ve kızı Zehra Hatun ve ölen eşinden olan oğlu Osman ve kızı Ayşe Hatun'a intikal etmiştir. Burada hem iki

eş hem de iki eşten olan çocuklara mirasın intikali söz konusudur (ŞŞS, 18, 5b/1). Başka bir belgede, Sivas'ta Hacı Zahid mahallesinde oturan Hacı Ali Ağa'nın veraseti ölen ilk eşi Rukiye Hatun'dan olan oğlu Mehmed Raşid Efendi ve kızları Nebiye ve Naile ve Hadice ve sonraki eşi Fatıma'dan olan oğlu Ali Rıza Efendi ve oğlu Hacı Ömer ve kızı Zekiye'ye intikal etmiştir (ŞŞS, 18, 18a/2). Yine Tokat'ın Soğuk Pınar-ı Müslim Mahallesinde vefat eden Hacı Mustafa Ağa'nın mirası eşi Münire Hanım ile Şah-zâde adındaki eşine geçmiştir (ŞŞS, 18, 4a/1).

Erkeğin birden fazla eşe sahip olduğu ailelerin yanında kadınların da ilk eşleri öldükten sonra yeniden evlilik yaptıklarını kayıtlarda görmekteyiz. Mesela, Sivas'ta Hamam Ardı Mahallesinde vefat eden Şerife Hatun'un veraseti eşi Süleyman Efendi ile ölen eşi Mustafa Ağa'nın oğlu Abdi ve kızı Azize Hatun ve Süleyman Efendi'nin kızı Ümmühan Hatun'a intikal etmiştir (ŞŞS, 18, 39a/2). Belgelerde kadınların nikâhlı oldukları hâlde şikâyet ettikleri başka konular da kayıtlara geçmiştir. Bir belgede, İpliklü nahiyesine bağlı bir köyde yaşayan Hüseyin Kethüda kızı Ayşe Hatun, Receb ile evli olduğu hâlde köyden Topal Hasan oğlu Halil, Ayşe'nin nikâhlısı olduğunu iddia etmiştir. Ayşe Hatun bu durumdan şikâyetçi olmuştur (ŞŞS, 18, 34a/2). Yine Beypınar Köyü'nden Akile Hatun, köy sakinlerinden Himmet oğlu Mehmed'in kendisinden dolayı nikâhlısı olduğunu söylemesi sebebiyle Mehmed ile davalık olmuştur (ŞŞS, 18, 6b/1). Erkeklerin birden fazla eşe sahip olduğu durumlarda mirastan pay alacak olan farklı annelerden doğan çocuklar üvey anneleri ile miras paylaşımı sonrasında belli sorunlar yaşamıştır (ŞŞS, 18, 1b/3, 1b/4). Sivas'ta Ece Mahallesinde yaşayan Emîne Hatun'un üvey kızları Emine ve Fatıma, Emine Hatun'a dava açmışlardır. Bunun üzerine Emine Hatun, üvey kızlarının kendisinden talep ettikleri malları reddederek üvey kızlarına karşı dava açmıştır (ŞŞS, 18, 1b/4).

Sivas şehrinde o dönemde yaşayan gayrimüslimlerden Ermeniler arasında da çok eşli aileler belgelere yansımıştır (ŞŞS, 18, 33b/2). Sivas'ın Köhneçivan Mahallesi ahâlisinden Ermeni milletinden vefat eden Tarman oğlu Kazaz'ın veraseti zevcesi Hasrof ve ölen eşi Takşofe'den olan oğulları Avanis ve Nazarit, Kirkor ve Esteban ve kızları Ester ve Sandofe'ye kalmıştır (ŞŞS, 18, 26b/1).

Yine Osmanlı Devleti'nde müslüman bir erkeğin, gayrimüslim bir kadınla evlenmesinde sakınca görülmemiştir (Cin, 1988, s. 112). Buna rağmen 18 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicilinde yer alan nikâh akitlerinde veya miras kayıtlarında farklı etnik gruplar arasında bir evliliğe rastlanılmamıştır.

Ailenin önemli fertlerinden olan çocukların sayısı, Osmanlı ailesinde ortalama müslümanlarda 2-4, gayrimüslimlerde 2-7'dir (Demirel, 1990, s. 952). 18 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicilindeki kayıtlara baktığımızda aileler az çocukludur. Ailelerin çocuk sayısı genellikle 3 ila 5 arasında değişmektedir. Bazı ailelerin tek çocukları vardır (ŞŞS, 18, 7b/2, 9a/1, 10b/2, 11b/2, 14a/2, 16b/2, 20a/2). 6 -8 çocuk sahibi aileler az sayıdadır (ŞŞS, 18, 17a/3, 25b/2, 40b/2, 26b/1, 33b/2, 36a/1, 40b/3, 6b/3, 8b/3, 6b/2). Birden fazla evliliklerin olduğu ailelerde çocuk sayısı fazladır. Bunların çocuk sayısı hane başı 7-8'e kadar çıkmaktadır (ŞŞS, 18, 18a/2, 29b/2, 20b/2, 2b/3, 11a/2, 8b/3, 17/a2, 34b/ 2). Kayıtlarda, Şeyh Çoban Mahallesinde oturan Zaviyedâr oğlu Tüfenkçi Ali Usta'nın mirası 7 çocuğuna, (ŞŞS, 18, 6b/3) Sivas'ta Küçük Minare Mahallesi eşraflarından olan Mustafa Ağa'nın iki evlilikten olan 8 çocuğuna mirası intikal etmiştir (ŞŞS, 18, 18a/2). Müslüman ailelerin çocuklarının cinsiyet durumuna baktığımızda ortalama olarak kızların erkek çocuklara göre fazla olduğunu görmekteyiz. Şehirde Ermeni nüfusun yoğun olduğu bu dönemde gayrimüslim ailelerin miras kayıtlarındaki çocuk sayıları ortalama 4 civarındadır ve gayrimüslim ailelerde adı geçen erkek çocukların sayısı kızlara göre fazladır.

Evlilik konusunda bahsedilecek diğer bir husus da mihr hadisesidir. Mihr, zevcin vefatı halinde terekede öncelikle verilmesi gereken ve nikâh sırasında zikredilen paradır. Nikâhtan önce verilen mihr-i muaccel ve nikâh sırasında veya vefat halinde tereke taksiminden önce eşe ödenen mihr-i müeccel olarak ikiye ayrılmıştır. Mihri müeccel eğer verilirse bu durum sicil defterine de kaydedilmiştir. Fakat boşanma halinde zevce kendi isteğiyle mihr-i müeccelinden vazgeçebilir. Mihr, kadının malıdır, istediği gibi kullanır (Ortaylı, 2023, s. 91).

18 Numaralı Sicil kayıtlarında evliliklerin sona ermesi ile kadınların mihr talepleri söz konusu olmuştur. Mesela Gök Medrese Mahallesinde yaşayan Mevlüde Hatun'u eşi Tokmak Kapu Mahallesinden Binbaşı-zâde Ali Rızâ Efendi terk etmiştir. Bunun üzerine Mevlüde Hatun eşinden çeyizini ve mihrini istemiştir. Davada vekaleti de amcasının oğluna vermiştir (ŞŞS, 18, 1b/1). Bu gibi durumlarda kadınlar genellikle yakın akrabalarına vekalet vermişlerdir. Bu yakın akrabalar, dayı oğulları ve amca oğulları olmuştur. Mihr miktarları hakkında net bir bilgiye rastlanmamıştır. Kayıtlarda, Sivas'ta Câmî-i Kebîr Mahallesinden Mukar-zâde'nin kızı Sıdika Hatun boşandığı eşi Zaralı-zâde Said Bey'den mihrî olan bin kuruşu talep etmiştir (ŞŞS, 18, 11a/2). Sivas'ta Şems Ferrâş Mahallesi sakinlerinden Fatıma

Hatun, Sivas'ta yaşayan Hacı Mahmud Ağa'dan mihrinden alacak hakkı olan beş yüz kuruş ile borcu olan üç yüz küsür kuruşu talep etmiştir (SŞS, 18, 33a/3). Ayrıca Sivas'ta Sarı Şeyh Mahallesinde Mehmed Fehim Efendi'nin kız kardeşi Emine Hatun, Câmî'-i Kebîr Mahallesinden Hüseyin Efendi'nin kendisine küfretmesi sebebiyle boşanmış ve malı olan eşya ve altınlarını ve bir de mihrini Hüseyin Efendi'den talep etmiştir (SŞS, 18, 39b/2). Yine Hacı Zahid Mahallesinden Ömer Ağa'nın kızı Emine Hatun ölen eşi Ebubekir Efendi'nin terekesinden mihrini talep etmiştir (SŞS, 18, 13b/2). Ayrıca bir belgede, Sivas'ta Küçük Minare Mahallesinde vefât eden Şerife Hatunun mirası eşi Berber Hüseyin Ağa, babası Hacı Ömer'e ve validesi Fatıma Hatuna intikal etmiştir. Hüseyin Ağa, ölen kızının terekesinden eşya ve mihri olan meblağı Hüseyin Ağa'dan istemiştir (SŞS, 18, 42b/1).

3. Vasilik

Osmanlı Devleti korumaya muhtaç çocukların himayelerini vasiler aracılığı ile sağlamıştır. Vasiler, çocuklar reşit oluncaya kadar çocukların bakımı, terbiyesi ve mallarının korunması için görevlendirilmiştir. Böylece çocuklara mallarının, reşit oluncaya kadar korunması reşit olunca da eksiksiz teslim edilmesi sağlanmıştır (Çelikkemir ve Arıkan, 2022, s. 1). Aile kurumuna önem veren Osmanlı Devleti sosyal düzeni sağlarken 19. yüzyılda çocuklara yönelik bazı kanun düzenlemeleri de yapmıştır. Eytam sandıkları kurulmuştur. Vefat eden ebeveynlerin çocuklarına intikal edecek mallar, rüşd yaşına gelene kadar vasiler aracılığı ile kontrol altına alınmıştır. Bireylerin hakkını koruyan bu düzenleme ile çocuk, babası yok ise dedeye, baba ve dede yok ise anne tasarrufuna bırakılmıştır. Vasî atanacak kişinin belli başlı özellikleri arasında ise reşit, akıl sağlığı yerinde ve güvenilir olması gerektiği belirtilmiştir (Özturan, 2018, s. 240). 18 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicilindeki belgelere baktığımızda, mirasa intikal eden çocuklar için, buluşa ermiş anlamına gelen yetişkin erkeklerle 'sulbî kebîr' kızlara 'sulbi kebir', buluşa ermemiş olan erkekler için 'sulbî sağır' kızlar için ise 'sulbi sagire' ifadeleri kullanılmıştır. İncelediğimiz sicilde de buluşa ermemiş olan çocukların miras intikallerinde vasiler tayin edilmiştir (SŞS, 18, 7b/3, 7a/1, 33a/2, 34a/2, 36b/1, 37b/3, 38b/4, 8b/3, 10b2, 11a3, 12a/2, 13a/2). Örneğin, Demirciler Mahallesinde oturan Hacı Veli Oğlu İsmail Ağa'nın vefatı ile kızı Ayşe'ye, reşit olana kadar annesi Ağca Hatun vasî tayin edilmiştir (SŞS, 18, 33a/2). Yine Sivas'ta Köse Dere Müslim Mahallesi ahâlîsinden vefat eden Keşkek oğlu Hacı Ali Ağa'nın mirasçıları Hacı Ali ve Ayşe'dir. Çocukların vasileri valideleri olan Hanife ve Hadice Hatun'dur (SŞS, 18, 34a/2). Ayrıca başka bir dava kaydında Kars'ta şehit olan Karahisarî-zâde Mehmed Efendi'nin veraseti eşi Şerife'den olan oğlu Hayri ve Hamdi, kızları Hadice ve Sıdika'ya intikal etmiş ve çocuklardan Hamdi ve Sıdika rüşd yaşına gelmediği için vasileri Kasab oğlu Ahmed Ağa ve Çolak Yakub oğlu Mustafa Ağa tayin edilmiştir (SŞS, 18, 3a/3). Örneklerden gördüğümüz kadarıyla genellikle çocuklara iki ayrı vasi atanmıştır.

4. Sivas'ta Aile Yapısı

Osmanlı toplum yapısı içerisinde de elbetteki tek bir tip aile yoktur. Osmanlı aile yapıları, ailelerin yaşadığı coğrafyaya, mahallelere hatta köylere göre bile farklılıklar göstermektedir (Ortaylı, 2023, s. 21). Yani aile yapıları devirlere, bölgelere, sosyal iktisadi yapıya göre değişir. Bu sebeple aile kavramını farklı tanımlar altında gruplandırarak olursak; öncelikle aileler, eş sayısına göre çok eşli ve tek eşli aileler olarak ikiye ayrılmaktadır (Aydın, 1989, s. 196). 18 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicilindeki kayıtlarda, Sivas şehrindeki ailelerin eş sayısına göre değerlendirmesini yukarıda nikâh başlığı altında ele almıştık. Büyüklüklerine göre gruplandığımızda; geniş aile, aile reisi olarak baba başkanlığında eş, çocuk, torun, damat, dayı, hala ve teyzeden; dar veya çekirdek aile ise, bir karı koca ve çocuklardan meydana gelmektedir (Aydın, 1989, s. 196). Devlet, ailenin büyüklüğünü yani ailenin nüfus sayısını belirlemek için aynı zamanda 'avarız' anlamında kullanılan 'hane' tespitini esas almıştır (Göyünç 1979, s. 331). Osmanlı ailesinin kaç kişiden meydana geldiğini belirlemek için vergi verecek durumda olan aile reisinin kayıtları sayılmıştır. Aslında XIX. yüzyılda da hane ile gerçek aile kastedilmiştir (Demirel, 1998, s. 953). Hane, mahalle ve köy gibi mekanlarda üç kuşağın bir arada yaşadığı yerdir (Ortaylı, 2023, s. 15). 18 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicilinde yer alan miras kayıtlarında aileleri, hanenin büyüklüğüne göre incelediğimizde adı geçen vârisler, eş, anne, baba, çocuklar ve kardeşlerdir (SŞS, 18, 1b/2, 1b/3, 1b/4, 2a/2, 2a/3, 2b/3, 3a/1, 3a/3, 3b/2, 3b/3, 4a/1, 4a/2, 5b/1, 5b/2, 6b/3, 7a/1, 7a/2, 8a/1, 9a/1, 9b/1, 9b/2, 10a/2, 10a/3, 10b/1, 10b/2, 11a/3, 11b/2, 12a/2, 12b/1, 12b/2, 13a/2, 15a/3, 15b/1, 15b/2, 16a/3, 16b/1, 16b/2, 17a/2, 17a/3, 18a/2, 19a/2, 19a/3, 20a/2, 20b/2, 21/1, 22a/3, 23a/2, 23b/1, 24a/1, 25a/1, 25b/1, 25b/2, 26a/1, 26b/1, 27a/2, 27a/3, 27b/3, 28a/2, 28a/3, 28b/3, 29b/1, 30a/1, 30b/3, 32a/1, 32a/2, 33a/4, 33b/2, 34a/1, 34a/2, 34b/1, 34b/2, 35a/3, 36a/1, 36a/2, 36b/1, 36b/2, 36b/3, 37b/3, 38b/2, 38b/4, 39a/2, 39a/3, 39b/3, 40a/2, 40b/3, 41a/1, 41a/3, 41b/1, 42b/1, 43b/1, 43b/2). Bu durum, aynı hane içerisinde ismi geçen aile fertlerinin, çekirdek aile tipinde olduğunu göstermektedir. Belgelerde akrabalık bağlarının güçlü olduğu Sivas şehrinde anne tarafında akrabalara li-

ümm (SŞS, 18, 14a/2) baba tarafından akrabalara li –ebb (SŞS, 18, 14b/1) olarak ifade edilmiştir.

Yine başka bir aile tanımında; ailede hakimiyet, babaya dayanıyorsa ‘ataerkil’, anneye dayanıyorsa ‘anaerkil’ aile olarak adlandırılmaktadır. Bunlardan arkabalık ilişkilerinin baba yoluyla kurulduğu ataerkil aileler toplumda daha yaygındır. Türkler, göçebe ve savaşçıl bir toplum olmasından dolayı baba hakimiyetinin ağır bastığı ataerkil aile yapısına sahiptir (Aydın, 1989, s. 196). Sicilde yer alan miras kayıtlarındaki kişilerin sosyal statüsünü gösteren lakap ve unvanların kullanması da ailelerin hangi aileden geldiklerini göstermesi açısından önemlidir. Aile yani baba adıyla birlikte geçen lakap ve unvanlar daha çoğunluktadır. Bu durum Sivas’ta ataerkil aile yapısının yaygın olduğunu göstermektedir. Belgede geçen aile isimleri ise şu şekildedir: Hamamcı oğlu (SŞS, 18, 1b/2, 25b/2, 35a/2), Efendî-zâde (1b/2, 3a/1, 4b/3, 5a/2, 5a/3, 6a/3, 9b/1, 27b/2, 28b/2, 36b/3, 37a/2, 39a/1, 40b/2,43a/2), Keleş oğlu (42a/1), Fazlumlu oğlu (42b/2), Mumcu oğlu (42b/3)Türkmen oğlu, (1b/3, 1b/4, 9a/2, 35b/2) Penbeci oğlu (2a/2, 20a/2), Müezzîn oğlu(29b/1), Kasar oğlu (43b/1), Yetim oğlu (43b/1), Resul oğlu (43b/2), Bahtî-zâde (1b/1) Bibaşı-zâde (1b/1), Ahi Paşa-zâde (5a/2), Kömürlü-zâde (5a/3), Demirci-zâde (9b/1), Müftü-zâde (11a/2), Tıraş-zâde (30b/2), Türkes-zâde (30b/2, 43b/1), Sarraç-zâde (30b/2), Hasyüncü-zâde (39a/1),Vahab-zâde (40b/3), Dellak-zâde (40b/3, 42a/2), İzzet-zâde (40b/3, 42a/2), Nazır-zâde (41a/3), Karaca-zâde (41a/3), Bekçi oğlu(24a/1), Sakar oğlu (24b/2), Zaralı oğlu (25a/1), Kuzucu oğlu (25b/2), Kışlalı oğlu (26b/1), Koçhisarlı oğlu (26b/2), Buruncu oğlu (27a/3, 28a/3), Fesli oğlu (27b/2, 28b/2), Esad oğlu (27b/3, 28b/3, 29a/2), Altıparmak oğlu (29b/2), Kahveci oğlu (30a/1, 39a/1), Tatar oğlu (30a/1, 37b/3), Kürd oğlu (30a/2), Arab oğlu (30b/2, 35a/1, 35a/2), Kapusuz oğlu (30b/3), Keşkek oğlu (32 a/2, 34a/2), Uğurlu oğlu (34a/1), Çoban oğlu (34a/1)Kemahlı oğlu (34a/2), Kethüda oğlu (35a/1, 35a/2), Çiçekli oğlu (35b/2), Fetvacı oğlu (35b/2), Memuk oğlu (35b/2), Hatib oğlu (36a/2), Hallac oğlu (36b/2), Derviş oğlu (37b/3), Altun oğlu (38a/3, 42a/2), Cidal oğlu (38b/2), Tüfenkçi oğlu (39a/1), Köse oğlu (39a/1), Çavdar oğlu 39a/1), Sakar oğlu (40b/3), Kalınlı oğlu (41b/1), Beşe oğlu (41b/2), Kömürlü-zâde 85a/3), Göçer oğlu (5b/1), Saraç oğlu (5b/2, 19a/3), Bezzazbaşı oğlu (1b/1), Beyrudlu oğlu (2a/2), Hacı oğlu (2b/2, 42b/2), Bey oğlu (2b/2), Kasab oğlu (2b/2, 3a/2, 7b/1, 8a/3, 10b/2, 13b/1, 20a/3, 20b/2, 31a/1, 35a/2, 35a/3, 42a/2, 43a/1, 43a/2), Osman oğlu (2b/3, 5b/1, 6b/3, 11a/2, 18a/3, 19a/3, 23a/3, 23b/1, 43a/2), Tavukçu oğlu (2b/3), Keşiş oğlu (4b/2, 4b3), Göçer oğlu (5b/1), Boşlu oğlu (5b/2), Bıyıklı oğlu (6a/3), Himmet oğlu (6b/1) Türüdi oğlu (6b/1), Çaylak oğlu (6b/1), Molla oğlu (6b/2, 8a/3, 21-1, 25b/2, 39a/39, Zaviyedar oğlu (6b/3), Eskici oğlu (6b/3, 8a/3, 9a/2, 10b/1, 10b/2, 19a/3, 24a/2, 26a/3, 28a/3, 33b/1, 40b/2, 43a/2), Hatip oğlu (7b/2), Kavas oğlu (7b/2, 8a/1, 26b/2, 29b/2, 30b/1), Tatar oğlu (8b/3, 9a/1, 35b/2), Esir oğlu (8b/3), Kal’alı oğlu (9a/2), Nalcı oğlu (9b/1, 36b/2), Tekkenişin oğlu (9b/2, 13a/1), Çerkes oğlu (10a/2), Kaya Bey oğlu (11b/1), Müezzîn oğlu (2a/3, 6b/3, 29b/1), Katib oğlu (2b/4), Karakule zâde (13a/2, 3a/1), Karakule oğlu (3a/1), Karahisari-zâde (3a/3), Karaosman oğlu (13a/1), Karabıçak oğlu (18a/1, 34a/2), Karahisarlı oğlu (18a/2), Karaca-zâde (41a/3), Karaçatak oğlu (41a/1), Müzeccim-zâde (3a/1), Çaput oğlu (3a/3, 4b/3, 5a/2, 8b/3, 9a/1, 10a/2, 10b/3, 12a/2, 14a/2, 18a/3, 31a/1, 32b/2, 33a/3, 34a/2, 35a/1, 35a/2, 39a/2, 39b/2, 42b/1, 42b/3, 43a/2, 43b/2), Çaput-zâde (4a/1, 10b/1), Kadı-zâde 83b/2, 19b/1), Abdullatif-zâde (4a/1), Kavaklı oğlu (4a/2), Kavaklı-zâde (4a/2), Paşa-zâde (5a/2), Latif-zâde (5a/2), Nasuhi-zâde (5a/2), Yörük oğlu(11b/2), Kavukçu oğlu(11b/2), Kul oğlu (12a/1), Kırıkalemler oğlu (12a/1), Şehab oğlu (12a/1), Çavuş oğlu (12a/2),Gök Seyyid oğlu (12b/1, 13b/2, 35a/3), Kel oğlu (12b/2), Şeker oğlu (13a/1), Kara Osman oğlu (13a/1), Çıplak oğlu (13a/2), İmam oğlu (13b/1, 13b/3, 39b/2, 42a/2), Çallı oğlu (13b/2), Dervişbey oğlu (14b/1), Mecid oğlu (15a/1, 16a/1), Nevruzlu oğlu (15a/1, 16a/1), Şerbetçi oğlu (15a/3), Sofu Hoca oğlu (15b/2, 16b/2), Veliyüddinli oğlu (17a/2), Bıyık oğlu (17a/2), İbiş oğlu (17a/2), Ballı oğlu (17b/1), Memiş oğlu (18a/3), Saatçi oğlu (18a/3, 22a/1), Şire oğlu (18b/3), Kul Emir oğlu (20a/3, 20b/1, 22a/3),Yazıcı oğlu (20b/2, 26b/1, 32b/1, 34a/3, 34b/2), Kolağası oğlu (20b/2), Topçu oğlu (23a/2, 33a/2), Civelek oğlu (23a/3, 23b/1), Boğazkesen oğlu (23a/3, 23b/1), Nebi oğlu (24a/1), Şah-zâde (4a/1), Penbeci-zâde (4a/2), Köle-zâde (4b/2), Zaralı-zâde (11a/2), Yazıcı-zâde (13a/2, 31a/1), Bey-zâde (15a/2, 16a/2, 40a/2), Sabuni-zâde (15a/3, 15b/1, 16b/1, 23a3, 23b/1), Hoca-zâde (15b/2, 16b/2, 42a/2), Hafız-zâde (39a/2), Şeli-zâde (17a/2), Yahşi-zâde (17b/3), Topçu-zâde (18a/2), Hızır-zâde (21-1), Nazır-zâde (21-1), Şemseddin-zâde (22b/1), Hamacı-zâde (22b/1, 32b/1, 33b/1, 33b/2, 40b/2), Hüdaverdi-zâde (24b/1), Ağa- zâde (24b/1, 29b/2, 39a/1, 42b/2, 17a/3, 17b/1, 20b/1, 34a/1), Kethüda-zâde (26b/2), Eskici-zâde (27b/3, 28b/3, 29/2), Sakallı-zâde (27b/3, 28b/3, 29/2), Çallı- zâde (29a/2), Şişeci- zâde (36b/1), Saka- zâde (36b/1).

Lakap ve unvanlar özel adlar içerisinde yer alan kişilerin toplum içerisindeki statüsü ve mesleki özellikleri yanında inancını hatta fiziksel durumlarını yansıtan izler taşımaktadır. Sicilde aile fertlerinin dini unvanlar kullandığı da görülmüştür. Bunlar Es-Seyyid, Hacı, Derviş, Şah, Hafız, Pir, Sofudur. Fiziki görünümüne göre de kişiler lakap almıştır. Bunlar: Ak Sakkallı, Karabıyıklı, Sarı Sakallı, Kara Sakallı, Kumral Sakallı, Kır Sakallı, Sarıbiyıklı, Terbiyıklı, Köse Sakallı, Koca Bey, Uzun Boylu, Kısa Boylu Ortaboylu, Küçük, Çolak, Sağır, Topal, Kör, Şirin, Sarı,

Deli örneklendirilebilir.

18 Numaralı Şer'îyye Sicilinde yer alan hükümlerde Çeçen, Çerkes, Kürd, Arap gibi farklı etnik yapıya sahip aile isimleri de geçmektedir. Mesela bir belgede, Sivas'ta Emlâk Nâhiyesi'nin Bozkurt Köyü'nde muhacir Çerkez ve Çeçen kabilesinden Bektaş'tan bahsedilmiştir (ŞŞS, 18, 2b/4, 8b/2).

Aile bireylerinin isimlerine gelince; 18 Numaralı Sivas Şer'îyye Sicilinde (1-44.sayfalar) 40'tan fazla kadın ismine rastlanmıştır. A'îşe, Dudu, Fatıma, Mevlude, Hatice, Emine, Şerife isimleri en çok kullanılan kadın isimleridir. Gayrimüslim kadın isimlerine gelince en çok Elmas, Meryem ve Avanis isimleri zikredilmiştir. Müslüman erkeklerin Mehmet, Ahmed, Hüseyin, Abdullah, Ali, Mahmud, Osman isimleri sıklıkla yer almıştır. Gayri müslim erkek isimlerinde en çok kullanılan Mıdırğış, Karabet, Agob, Artin, Bedros, Aleksandır olmuştur.

5. Boşanma

İslam hukukuna göre kocanın karısını tek taraflı iradesiyle boşamasına talak denilmektedir. Ric'i ve bain olmak üzere iki tür boşanma vardır. Ric'i talak, kadının yeni bir nikâha gerek kalmadan iddet müddeti içinde evliliğini geri sürdürebildiği boşanmadır. Bain boşanma ise boşandıktan sonra geri dönmeye imkân verilmeyen, evlilik bağının hemen sona erdirilmesidir. İddet müddeti bitinceye kadar erkek hanımının beslenme, barınma ihtiyaçlarını karşılamak ve kadının mehir borcunu ödemek zorundadır. Eğer kadın bain talakla boşanmış ise eşine isterse geri dönebilir ve ikinci nikâhını mahkemeye kaydettirmelidir (Maydaer, 2007, s. 303). Evlilikler gibi boşanmalar da kadı huzurunda kaydedilmiştir. Zaten eşlerden birinin ölmesi durumunda hayatta kalan eş hukuki olarak boşanmış sayılır (Işık, 2005, s. 54). Boşanma hakkı sadece erkeklere tanınmamıştır. Kadınlara da görevlerini yerine getirmeyen kocasını boşama hakkı verilmiştir. Toplumda hoş karşılanmayan boşanmanın, gerçekleşmemesi için bazı zorlayıcı, kanuni ve örfî kurallar konulmuştur (Özçelik, 2017, s. 75). Her ne kadar boşanma hadisesi istenmeyen bir durum olsa da bazı durumlarda gerekli görülmüştür. Belgede sadece 11 hükümde boşanmaya dair kayıtlar geçmektedir (ŞŞS, 18, 9a/2, 11a/2, 23b/1, 24a/2, 32a/2, 33a/1, 33a/3, 34a/2, 39b/2, 41b/2, 41b/1). Bu sebeple Sivas şehri aile yapısında boşanmaların yaygın olmadığını söyleyebiliriz. Karı ve kocanın boşanma sebepleri tam olarak belirtilmemekle birlikte anlaşmazlık, küfür, geçimsizlik, güzel vakit geçirmemek gibi sorunlar nedeniyle nikâhları bozulmuştur. İncelediğimiz sicilde boşanma ile ilgili bir belgede, boşanma sebebi olarak geçimsizlik, uyumsuzluk anlamına gelen 'hüsni muâşeretimiz olmamağla' ifadesi geçmektedir. Boşanmalar dini hükümlere göre gerçekleştirilmiştir. Mesela, talak yoluyla boşanmaya örnek bir dava kaydında, Sivas'ta süvari Mustafa Zihnî Efendi'nin şahitliği ile Bâb-ı Seraskeri Hâssa Nüfus Kalemi Ali Efendi eşi Huriye Hatunu birlikte güzel vakit geçirmemek sebebiyle iki 'talak-ı ric'i' ile boşamıştır (ŞŞS, 18, 33a/1). Başka bir dava kaydında, Sivas'ta Küçük Minare Mahallesi sakinlerinden vefat eden Civelek oğlu Hacı Mustafa b. Abdullah'ın veraseti eşi Sanıye'den olan oğlu Hüseyin ve kızı Fatıma ve boşadığı eşi Şerife'den olan çocuklarına intikal etmiştir (ŞŞS, 18, 23b/1). Yine bir belgede, Sivas'ta yüz başı Alaaddin Efendi eşi Emine Hatun'u boşamıştır. Fakat Emine Hatun ile Edhem Efendi tekrar nikâhlanmışlardır (ŞŞS, 18, 37b/2).

Boşanma neticesinin ortaya çıkardığı diğer bir durum da nafaka meselesidir. Nafaka, boşanan eşin, bakmaya mecbur olduğu aile bireylerine, mahkeme kararıyla verildiği aylık, para ve eşyadır. Nafaka, boşanma sonrasında erkekler tarafından ödenir. Kadınlar aldığı nafaka ile ailenin geçimini sağlamıştır. Kadın, evlilik nafakasıyla genellikle bakmakla yükümlü olduğu çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu yüzden Osmanlı Devleti de nafakaya önem vermiştir. 19. yüzyılda yaşanan değişimler ve gelişmeler nafaka gibi sorunların daha çok mahkemeye taşınmasına sebep olmuştur (Göktaş ve Hanım, 2022, s. 541). Kayıtlarda, kadınların, boşandığı eşlerinden nafaka talep ettiklerini sıklıkla görmekteyiz. Bu kayıtlardan Mimar Sinan Mahallesinde Tütüncü Hüsni kızı Tuti, Zilkar Mahallesinden Eskici oğlu Osman Ağa şahitliğinde eşi Kebabcı Ali Usta'dan yirmi beş günlük oğlu Mehmed'in nafakasını istemiştir (ŞŞS, 18, 24a/2). Gök Seyyid oğlu Osman, Hacı Zahid Mahallesinden Ömer Ağa'nın kızı Emine Hatun ölen eşi Ebubekir Efendi'nin terekkesinden nafakasını ve bir de çeyizi olan eşyalarını talep etmiştir (ŞŞS, 18, 13b/2). Yine bir belgede, Sivas'ta Câmî-i Kebîr Mahallesinden Mukar-zâde'nin kızı Sıdika Hatun, boşandığı eşi Zaralı-zâde Said Bey'den nişân altınını, alacak hakkı olan üç bin guruşu ile nafakasını talep etmiştir (ŞŞS, 18, 11a/2). Nafaka miktarları hakkında belgelerden yola çıkarak kesin bir miktar söylemek mümkün değildir.

6. Ailelerin Miras Dağılımı

Kaynağını Kuran-Kerim ve sünnetten alan İslam miras hukukuna göre üç grup mirasçı vardır. Bunlar, Ashâb'ül Feraiz, Asabe ve Zevi'l-Erham'dır. Feraiz mirasçılar gerçek mirasçılardır. Asabe mirasçı, miras bırakan kişinin baba tarafından akrabalarıdır. Zevi'l erham mirasçılar ise varise kan hısmı bulunan, âshabü'l feraiz ve asabe olamayan

mirasçılardır. Gerçek mirasçılar on bir tanedir (Akyılmaz, 2007, s. 473-479). Tereke taksimlerinde miras öncelikle gerçek (feraiz) mirasçılara düşer. Bunlar ölen kişinin kızları, oğlunun kızları, babası, annesi, dedesi, nenesi, zevcesi veya zevci, anne-baba bir kızkardeşleri, baba bir kız kardeşleri, anne bir erkek ve kız kardeşleridir. İkinci olarak artan mal asabe varislere geçer. Bu grupta yer alan baba, dede, oğul, oğlunun oğlu, erkek kardeş ve diğer asabe akrabalarından ölene en yakın olana miras verilmiştir. Yukarıda saydığımız asabe mirasçılardan kimse yok ise, miras onu azat eden efendiye ve mirastan kalanlar zevce veya zevce dışındaki eshâb-ı ferâiz hisselerine dağıtılır. Eğer bunlar da yok ise mal, murisle kadın cihetinden akrabalarına verilmiştir (Ekinci, 2017). Belgelerde miras meselesi ailelerin arasında yaşanan önemli bir sorunu teşkil etmektedir. 18 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicilinde yer alan belgelerdeki miras kayıtlarında ölenin mallarının taksimi öncelikle varisin, eşi 'zevce veya zevc', çocukları, babası, annesi ve kardeşleri arasında olmuştur (SŞS, 18, 1b/2, 1b/3, 1b/4, 2a/2, 2a/3, 2b/3, 3a/1, 3a/3, 3b/2, 3b/3, 4a/1, 4a/2, 5b/1, 5b/2, 6b/3, 7a/1, 7a/2, 8a/1, 9a/1, 9b/1, 9b/2, 10a/2, 10a/3, 10b/1, 10b/2, 11a/3, 11b/2, 12a/2, 12b/1, 12b/2, 13a/2, 15a/3, 15b/1, 15b/2, 16a/3, 16b/1, 16b/2, 17a/2, 17a/3, 18a/2, 19a/2, 19a/3, 20a/2, 20b/2, 21/1, 22a/3, 23a/2, 23b/1, 24a/1, 25a/1, 25b/1, 25b/2, 26a/1, 26b/1, 27a/2, 27a/3, 27b/3, 28a/2, 28a/3, 28b/3, 29b/1, 30a/1, 30b/3, 32a/1, 32a/2, 33a/4, 33b/2, 34a/1, 34a/2, 34b/1, 34b/2, 35a/3, 36a/1, 36a/2, 36b/1, 36b/2, 36b/3, 37b/3, 38b/2, 38b/4, 39a/2, 39a/3, 39b/3, 40a/2, 40b/3, 41a/1, 41a/3, 41b/1, 42b/1, 43b/1, 43b/2) Belgedeki kayıtlar bizlere göstermektedir ki miras öncelikle farz (gerçek) sahiplerine intikal etmiştir. Kalanlar ise diğer asabe mirasçılara verilmiştir. Miras kayıtlarında varisin (gaip) kayıp olması, memlekette bulunmaması veya nerede olduğunun bilinmemesi sık rastlanılan bir durumdur (SŞS, 18, 3b/3, 15b/1, 16a/3, 18a/1).

Yine 18 numaralı Sivas Şer'iyye sicilinde de yer alan yaklaşık 180 hüküm içerisinde 26 hüküm Ermenilere ait miras davası kayıtlarını içermektedir. Bu durum Zımmilerin, özel hukuka dair davalarında şer'i mahkemeleri de sıklıkla tercih ettiğini göstermektedir (SŞS, 18, 3b/3, 4b/2, 6a/1, 6a/2, 7a/1, 7b/2, 8b/1, 15b/3, 16b/3, 18b/2, 20a/2, 22b/2, 25a/1, 25b/1, 26a/1, 26a/2, 26b/1, 27a/2, 8a/2, 29b/2, 33b/2, 36a/1, 36b/2, 37a/2, 38b/3, 42b/3). Miras kayıtlarında ermeniler için 'zımmi' yerine 'Ermeni milleti' ifadesi kullanılmıştır.

Sonuç

Osmanlı Devleti, İslam hukukunu temel olarak aldığı aile kurumuna büyük önem vermiştir. Aile kurmak için atılan en önemli adım olan nikâh, kadılar huzurunda kayıt altına alınmıştır. Kadıların verdiği kararları içeren Şer'iyye Sicilleri, şehir tarihine dair mahalli bilgileri kapsamı açısından değerlidir. Son dönem Osmanlı aile yapısını, Sivas ailesi örneğinden yola çıkarak ele aldığımızda önemli bilgilere ulaşılmıştır. 18 Numaralı Sivas Şer'iyye siciline göre incelenen Sivas aile yapısı İslam hukuku, gelenek ve göreneklerinin etkisi altında şekillenmiştir. Sivas ailesi çekirdek aile tipindedir. Ailelerin ortalama çocuk sayısı 3-5'tir. Kız çocuklar erkek çocuklara göre sayıca biraz fazladır. Aileler, ataerkil bir yapıya sahiptir. Mihr, nikâh ve boşanmalarda İslami hükümlerin ön planda olması göze çarpmaktadır. Evlilikler genellikle tek eşlidir fakat çok eşli aileler de vardır. İkinci evliliklerin, ilk eşin ölümü sebebiyle gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Boşanma hadisesi, ailelerde pek yaygın değildir. Boşanma sonrasında, kadına geçimini sağlaması için nafaka hakkı sağlanmıştır. Ayrıca kadınlar, mirasta terekeden ilk mihrini talep edebilmişlerdir. Vâris durumunda olan çocukların hakları rüşd yaşına gelene kadar vasiler aracılığı ile kontrol altına alınmıştır.

Sivas şehri dini ve etnik olarak farklı kültürden aileleri bünyesinde barındırmasına rağmen toplumsal bir düzen içerisinde yaşamışlardır. Aileler, evlerini dini ve günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek unsurlara göre meydana getirmişlerdir. Müslim ve gayrimüslimler aynı mahallerde hatta yan yana evlerde bile oturmuşlardır. Ticari ilişkilerde bulunmuşlardır. Kayıtlarda gayrimüslimlerin de miras konularında şer'iyye mahkemelerine başvurdukları görülmüştür. Şer'iyye mahkemeleri yanında Nizamiye mahkemelerinin kurulması şer'iyye sicilindeki konuların çeşitliliği azaltmıştır. Bu sebeple 18 Numaralı Sivas Şer'iyye Siciline yer alan hükümler konu olarak sınırlıdır. Genellikle ailelerin miras davalarını içermektedir. Bu durum aynı zamanda ailelerin en büyük anlaşmazlık yaşadığı konunun miras meselesi olduğunu göstermektedir. İncelemiş olduğumuz sicildeki miras kayıtları aileler hakkında tahmini bazı sonuçları ortaya koymakla birlikte kesin bir değer olarak görülmemelidir.

Görüldüğü gibi 19. yüzyılın ikinci yarısında Sivas şehri aile yapısında İslam hukuku ve şer'i hukuk kurallarının belirleyici bir etkisi gözükmemektedir. Aile kurumu, sosyal ve ekonomik durumlara göre elbette ki değişim ve gelişim göstermiştir. Fakat, son dönem Osmanlı aile yapısı, klasik Osmanlı aile yapısının devamı olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Akgündüz, A. (1988). *Şer'iyye sicilleri (mahiyeti, toplu kataloğu ve seçmeler)*. TDAV.
- Aktaş, A. (2023). Mahremiyetin sosyal medya ile dönüşümünü Türk kültüründeki kapı mefhumu üzerinden okumak. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi (Özel Sayı 1 (Cumhuriyetin 100. Yılına))*, 1207-1219. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1357927>
- Akyılmaz, S. (2007) Osmanlı miras hukukunda kadının statüsü. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XI(1-2), 471-502.
- Akyol, T. (1999) *Osmanlı'da ve İran'da mezhep ve devlet*. Milliyet.
- Aydın, M. A. (1989). Aile. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Cin, H. (1988). *İslam ve Osmanlı hukukunda evlenme*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Çelikdemir, M. ve Arıkan, M. (2022). Osmanlı'da korumaya muhtaç çocuklar ve vesayet kurumu: ayıntâb'daki uygulaması (1750-1806) (46-73). *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 49-73.
- Demirel, Ö. (1990). 1700-1730 tarihlerinde Ankara'da ailenin niceliksel yapısı. *Belleten*, 54(211), 945-962.
- Demirel, Ö. (1998) *Osmanlı döneminde Sivas şehri ve esnaf teşkilatı*. Sivas Belediye Kültür.
- Demirel, Ö. (2006) *Osmanlı dönemi Sivas şehri-makaleler*. Sivas Valiliği Tarih ve Kültür Araştırmaları.
- Düzbakar, Ö. (2003) Osmanlı döneminde mahalle ve işlevleri. *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(5), 7-108.
- Ekinci, E. B. (2017). *Osmanlı hukuku adalet ve mülk*. Arı Sanat.
- Ergenç, Ö. ve İnalçık, H. (1984). Osmanlı şehrindeki "mahalle"nin işlev ve nitelikleri üzerine. *Osmanlı Araştırmaları*, 4(4), 70-78.
- Ertuğ, H. (2015). Şer'iyye sicillerine göre hicri 1137 (1724-1725) senesi İstanbul'unda Osmanlı ailesinin evlenme ve boşanma verilerine göre. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1081, 75-107.
- Göktaş, C. ve Hanım, G. (2022). Arşiv belgelerine göre 19. yüzyıl sonları 20. yüzyıl başlarında Osmanlı devleti'nde nafaka sorunsalı. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, 9(25), 541-565.
- Göyünç, N. (1979). Hane. *Tarih Dergisi*, 32.
- Işık, M. (2005). *Tarihi Kayseri'de kadının adı*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür.
- İnalçık, H. (1958). Osmanlı hukukuna giriş: örf'i sultani hukuk ve Fatih'in kanunları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 13(2), 102-126.
- İslamoğlu, A. (2019). Osmanlı devleti'nde kadılık kurumunun tarihsel gelişim süreci. *Adalet Dergisi*, (62-63), 67-84.
- Kama, S. (2013). Osmanlı hukukunda evlilik akdi ve söz konusu akdin 1869 tarihli tabiiyyet-i Osmaniyye kanunnamesine göre Osmanlı tabiiyyetine etkisi. *İÜHFM*, LXXI(1), 673-696.
- Karasan, A. (2015). Osmanlı toplumunda ailenin teşekkülünde ilk adım: namzedlik. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 5(2), 186-199.
- Maydaer, S. (2007). Klâsik dönem Osmanlı toplumunda boşanma (Bursa şer'iyye sicillerine göre). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(1), 299-320.
- Ortaylı, İ. (2023). *Osmanlı toplumunda aile*. Kronik Kitap.
- Ödeken, A., Kurt, M., Akşin, Ş., Farqqhi, S., Toprak, Z., ve Yurdaydın, H., (1974). *Türkiye tarihi 3, Osmanlı devleti 1600-1908, mimarlık ve sanat tarihi*. Cem.
- Özçelik, H. K. (2017). Seyahatnameler göre Osmanlı toplumunda evlilik. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 4(8), 59-81.
- Özturan, S. (2018). 19. yüzyılın çeyreğinde Osmanlı mahkemelerinde vasi tayini. *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 240-243.
- Uçar, M. (2021), Tarsus şer'iyye sicillerinde yer alan konut tanımları üzerinden değerlendirmeler. *METU JFA*, 2(38), 47-66.
- Uğur, Y. (2010). *Şer'iyye sicilleri*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Ünal, M. (1977). Medeni kanun'un kabulünden önce Türk aile hukukuna ilişkin düzenlemeler ve özellikle 1917 tarihli hukuk-i aile kararnamesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 34(1), 196-216.
- 18 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicili (1-44, sayfalar), (SSS) Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

Extended Abstract

The family is the smallest social unit formed by individuals in society and has shown continuous change and development in the historical process. The family is the smallest social unit formed by individuals in society and has shown continuous change and development in the historical process. The family institution has organized social life by ensuring the transfer of values, traditions and customs from generation to generation. Regional factors have a great influence on the formation of families. Family structures have been shaped within the religious values, traditions and customs of each society. The Ottoman Empire, which was based on Islamic law, attached great importance to the institution of family. In this study, we tried to examine the family structure of the late Ottoman Empire. The main source of our study is the documents (1.44 pages) in Sivas Shar'iyye Registry No. 18 covering the years 1885/1886. The aim of the study is to understand the family structure of Ottoman society by classifying the crimes in the documents. The center of our study is the city of Sivas, one of the settlements of many civilizations and states in the historical process. A general evaluation was made by examining many issues such as the basic elements of the family, neighborhood, house, living spaces, marriage, divorce, number of children, mehir, alimony, guardianship appointments. As a result, the Ottoman family structure has been revealed based on the Sivas example.

Based on the example of the Sivas family, important information has been obtained when we examine the late Ottoman family structure. According to the Sivas Sher'iyye Registry No. 18, the Sivas family structure was shaped under the influence of Islamic law, traditions and customs. Sivas family is a nuclear family type. The average number of children in families is 3-5. Girls are slightly more numerous than boys. Families have a patriarchal structure. It is noteworthy that Islamic provisions are at the forefront in mihr, marriage and divorce. Marriages are generally monogamous, but there are also polygamous families. It is thought that second marriages take place due to the death of the first spouse. Divorce is not very common in families. Although the reasons for the divorce of the husband and wife are not specified exactly, their marriages broke down due to problems such as disagreement, swearing, incompatibility, and not having a good time. After the divorce, the woman was entitled to alimony for her livelihood. Women could also claim the first dowry from the inheritance. The rights of children who were heirs were controlled by guardians until they came of age. As far as we can see from the examples, two different guardians were usually appointed for children.¹⁸ The provisions in the Sivas Shar'iyye Registry No. 18 are limited in terms of subject matter. They generally involve inheritance cases of families. This also shows that the issue of inheritance was the subject that families had the most disagreements about. In the inheritance records in the registry, the division of the deceased's property was primarily between the heir, his wife, his children, his father, his mother and his siblings. Again, 26 of the 180 judgments in the Sivas Shar'iyye Registry No. 18 include inheritance cases of Armenians. This shows that dhimmis also frequently preferred the shar'iyye courts in their private law cases.

Although the city of Sivas hosted families from religiously and ethnically diverse cultures, it lived in a social order. When we look at the neighborhoods of Sivas city, 63 neighborhood records were found. In 13 of these neighborhoods, Muslims and non-Muslims lived together. Muslims and non-Muslims lived in the same neighborhoods, even in houses next to each other. They had commercial relations. It is also observed that non-Muslims were concentrated in some neighborhoods. In the judgments in the Shar'iyye Sicili No. 18, the names of families with different ethnic origins, such as Chechen, Circassian, Kurdish, and Arab, are also mentioned.

Families built their houses according to their religious and daily needs. In addition to the houses, the names of the mansions, one of the places of city life, are also recorded. It is likely that the people living in the mansions were well-off and had high economic status. When we look at the items used by the families, the names of the items are reflected in very few of the documents. Valuable items reflecting the economic status of the families were not found.

As for the names of family members, there are more than 40 female names in the Sivas Shar'iyye Registry No. 18 (pages 1-44). The most common female names are A'işe, Dudu, Fatima, Mevlude, Hatice, Emine, and Şerife. Among non-Muslim female names, Elmas, Maryam and Avanis are the most frequently mentioned. Among Muslim men, the names Mehmet, Ahmet, Hüseyin, Abdullah, Ali, Mahmud, Osman were frequently mentioned. The most common non-Muslim male names are Mıdırğıç, Karabet, Agob, Artin, Bedros, Aleksandır.

The use of nicknames and titles indicating the social status of individuals in the probate records is also important in terms of showing which family they came from. Nicknames and titles associated with the family name, i.e., father's

name, are more common. In addition to their social status and professional characteristics, nicknames and titles also reflect their beliefs and even their physical condition. It was also observed that family members used religious titles. As can be seen, in the second half of the 19th century, Islamic law and sharia rules had a decisive influence on the family structure of the city of Sivas. Of course, the family institution changed and developed according to social and economic conditions. However, the late Ottoman family structure can be considered as a continuation of the classical Ottoman family structure.

Çalışmanın yazarları "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir. / **Ethics Committee Approval:** Ethics committee approval is not required for this study.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır. / **Funding:** No support was received from any institution or organization for this study.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvurulmuş herhangi bir kişi bulunmamaktadır. / **Support and Acknowledgments:** There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / **Declaration of Conflicting Interests:** The authors has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu: Bu çalışma herhangi bir tezden üretilmemiştir. / **Author's Note:** This study was not produced from the thesis.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri iki yazar tarafından hazırlanmıştır. / **Author Contributions:** All sections of this article have been prepared by two authors.